

Oversigter

LITTERATUR OM KLASSISK OG NÆRORIENTALSK ARKÆOLOGI I DANMARK 1968-1972

AF

P. J. RIIS

Siden der for fem år siden i dette tidsskrift blev givet en oversigt over, hvad der i Danmark eller af danske er blevet skrevet om klassisk og nærorientalsk arkæologi i årene 1963-67 (236), har faget mistet tre af sine fremstående hjemlige udøvere, alle med et internationalt forskernavn: K. Friis Johansen (37, 244, 247), Vagn Poulsen (43, 242, 243) og Niels Breitenstein (35, 59 a). Den første var i en lang årrække landets eneste lærer i faget og kom   aledes til at sætte sit præg på de fleste yngre danske arkæologer, den anden var en af vore mest produktive kunsthistoriske skribenter og fik derigennem og ved sin virksomhed på Ny Carlsberg Glyptotek stor indflydelse i videre kredse, og den tredie arbejdede længe utrætteligt på at forøge Nationalmuseets samlinger og gøre dem kendt, indtil sygdom påførte ham et ufrivilligt otium. Endnu denne gang kan de to f  rstomtaltes navne findes i litteraturlisten i forbindelse med værdifulde publikationer (57, 58, 210-228); men snart vil tomrummet efter dem føles, da forskerpersonligheder af deres kaliber og med deres lærdom ikke skabes på kort tid. Et fjerde tab for vort fag b  r s  rskilt n  v  nes, selv om det ikke drejer sig om en dansk forsker. I maj 1969 døde Axel Bo  thius, der i årene 1926-34 som direktør for Det svenske Institut for klassiske Studier i Rom var adskillige danske vordende videnskabsmænds første og meget inspirerende vejleder i arkæologien. Fra 1930 til 1953 havde han som medredaktør af det f  ellesnordiske *Acta Archaeologica* også et vist medansvar for udviklingen i dansk klassisk arkæologi. Om hans betydelige indsats er der skrevet smukt fra svensk arkæologisk side,¹ og der foreligger desuden på svensk en charmerende skildring af livet på institutet i hans direktørtid, set med et 6-årigt barns øjne, nemlig hans datters.²

¹ Arvid Andrén, i *Rendiconti della Pontificia Accademia Romana di Archeologia* XLII, Citt   del Vaticano 1969-70, s. 3-19.

² Renata Wrede, *Mitt romerska lejon*, Stockholm 1971, 192 s.

Inden for de fleste videnskaber foregår der i vore dage en livlig debat om *mål og midler*, og en af de arkæologiske universitetslærere har på opfordring udefra og tildels som resultat af en øvelsesrække over den nærorientalske og klassiske arkæologis historie, problemer og metoder søgt at give en moderne fremstilling af fagets teori (248). Hermed må sammenholdes, hvad der fra etnologisk og forhistorisk-arkæologisk hold alment kan fremføres om kulturens væsen og metoderne til dens ud-forskning (271, 20, 112). Et nyt antikleksikon vil være en hjælp for den læge læser, som ønsker en hurtig orientering i den klassiske oldtidkul-tur; men egentlig arkæologisk er denne opslagsbog ikke, og den lider noget af inkonsekvens i udvælgelsen af stikord og i gengivelsen af antike navne (78). Hvad angår fagets metoder, tages esterhånden ikke blot i udlandet, men også her nu databehandlingen i anvendelse (201), og i stigende grad vil man nok kontrollere rent arkæologiske bestemmelser ad naturvidenskabelig vej (289). Af særlig betydning er kulstof-14 date-ringens kombination med tidsfæstelsen på grundlag af årringene i træ (281, 280, 279) og termoluminiscensundersøgelser af keramik, der tillader en udmåling af den siden brændingen forløbne tid (159–161). En af nogle forskere mistænkliggjort etruskisk vase i vort Nationalmuseum har derigennem kunnet rehabiliteres som antik (260). Andet naturvidenskabeligt arbejde har givet os nye oplysninger om mennesket og dets syg-domme i oldtiden (199, 6, 173, 76) og om menneskets udnyttelse af dyr og planter (80–84, 95, 290, 300). På visse punkter er arkæologien ved at blive en økologisk videnskab, en udvikling som allerede den uortodokse Heinrich Schliemann viste forståelse for (239), og som herhjemme i vor levetid navnlig Gudmund Hatt har tillagt stor betydning og befor-dret (290). På den anden side kan arkæologien i snævrere forstand af og til fortælle naturforskerne noget om fortidige naturfænomener (95, 98, 99). Teknologien er stadig genstand for intenst studium blandt Danmarks arkæologer og etnologer (76, 254, 270, 274), og redskabernes hi-storie med særligt henblik på agerbruget har endda fået sit eget inter-nationalte tidsskrift med hovedredaktion i København (273). Også i andre arbejder er der navnlig taget sigte på agerbrugsredskaberne (16, 272, 297); men hverken antikens samfærdselsmidler (146, 299), drag-ter (39, 75, 208, 231) eller møbler (296) er forbigået i det forløbne fem-år, og efter engang er oldtidens nord-sydgående ravhandel blevet be-rørt (110).

Overraskende i forhold til tidligere er det store antal *religionshistori-ske arbejder*, som benytter arkæologisk-epigrafisk stof, eller som med arkæologisk udgangspunkt beskæftiger sig med kulter og myter. For en stor del skyldes det et behov for en ny udgave af »Illustreret Religions-historie« og en tilsvarende tysk publikation (9–11, 61, 113, 155, 157, 196, 197, 205, 206, 252, 253); de øvrige artikler og bøger inden for gruppen

spænder lige fra den gamle Orient (70, 114, 158, 298) til romersk kejsertid og oldkirken (12, 96, 97, 148, 293), fra traditionelle mytologiske (58, 93, 302) til moderne psykologisk-sociologiske studier (295). Enkelte har som emne særlige episoder af kultfester, også sportslige (57, 40, 284), og til dels i sammenhæng med nordiske helleristninger behandles tilsvarende billede på klipper i Middelhavslandene (66, 151). Det bør nævnes, at metrologien og dens eventuelle relation til kult fremdeles har sine dyrkere (67, 68, 104, 106, 153).

Af de store danske *institutioner*, der rummer nærorientalske og klassiske oldsager, er der i femåret dels udgivet nye åjourførte vejledninger til samlingerne (Nationalmuseet: 24, 25, 73, 163, 164, 229, 230; Glyptoteket: 221, 222, 224–227; Thorvaldsens Museum: 86, 87), dels mere specielle billedhefter og udvalg for børn (120, 121, 291, 302), dels årsberetninger beregnet på særligt interesserede (182, 186). Hertil kommer oplysninger om en nyoprettet antiksamling ved Odense Universitet (277) samt værdifulde arbejder af museumshistorisk karakter (59, 89, 134, 204, 249, 264), hvoraf navnlig må fremhæves en meget grundig undersøgelse af den europæisk berømte danske forsker Ole Worms samlervirksomhed i det 17de århundrede (264). Årlige oversigter orienterer endvidere nogentlunde udførligt om arbejdet ved Københavns Universitets Institut for Klassisk og Nærorientalsk Arkæologi, der sammen med Forhistorisk-Arkæologisk Institut nu er installeret i en af Universitetet til dette formål erhvervet bygning på Vandkunsten (234, 235, 240, 241, 246).

Nærorienten

Større tværgående udstillinger på Nationalmuseet har givet anledning til et par nyttige artikler om klædedragt og idræt i de gamle nærorientalske kulturlande (39, 40), og det store publikums aldrig svigtende interesse for *Ægypten* har på den ene side muliggjort Vagn Poulsens tyske introduktion til den ældre ægyptiske kunst (216), på den anden side en dansk oversættelse af franskmanden Montets håndbog om dagliglivet i det såkaldte Nye Riges Ægypten (22). Den problemfyldte periode mellem det Mellemste og det Nye Rige og spørgmålene om de fremmede folk, der under navnet Hyksos er overleveret som dominerende i perioden, er blevet berørt i en kritisk bogenmeldelse (28), og den samme forsker har indgående studeret og identificeret et prægtigt relief fra det Gamle Rige, som det er lykkedes Nationalmuseet at sikre sig (31, 33). Af Erik Iversens store obeliskværk foreligger to overdådigt udstyrede bind om de i Rom, Tyrkiet og England opstillede monumenter (105, 107); navnlig disses nyere historie synes at have fængslet forfatteren, der også ellers har plejet lærdomshistorien i tilknytning til engelsk forskning (106, 76). Hans behandling af problematikken omkring proportionerne i ægyptisk

og ældre græsk menneskefremstilling (104, 106) bygger for en stor del på den forlængst afdøde ægyptolog Lepsius's arbejder og kan næppe føre til helt holdbare resultater uden en meget omfattende og dybtgående undersøgelse af al sentidens og tidlig-arkaisk græsk skulptur med nøjagtige opmålinger af alle ældre kouroi og tilsvarende ægyptiske figurer. En offerliste fra kætterkongen Akhenatons epoke er bearbejdet af Lise Manniche (158). Primærundersøgelser, der kaster lys over ægyptisk kultur, er iøvrigt foretaget på mumiemateriale fra selve Ægypten og skeletfund fra Nubien (32, 41, 6, 173, 199), de sidste som led i offentliggørelsen af den fællesskandinaviske ekspeditions resultater, hvoriblandt også må nævnes opstillingen af en gravtypologi og behandlingen af de stedlige helleristninger (201, 151). Om et forsøg på allerede i det 18de århundrede at gennemføre en dansk ekspedition til den øvre Nil hinsides Assuan har F. H. Kjølsen berettet på spændende vis (139).

Femårets vigtigste arkæologiske indsats inden for *Palæstina*-forsknningen er den endelige fremlæggelse af det kontroversielle førhellenistiske fundstof fra de danske udgravninger i Silo (30, 36, 275). Marie-Louise Buhl har redegjort for Hans Kjærns og Aage Schmidts fund fra 1920'erne og 1930'erne, Svend Holm-Nielsen for sin egen supplerende undersøgelse i 1963, og de to forfattere har derefter, den ene arkæologisk, den anden filologisk, tegnet det billede af Silos ældre historie, som det forhåndenværende materiale tillader. Derved er de ganske vist kommet i konflikt med den Albrightske kronologi, der idag navnlig fastholdes af amerikanske og israelske lærde, men som i stadig videre kredse ikke længere ubetinget akcepteres. Bortset fra Peder Mortensens udtømmende publikation af flintfundene fra den prækерamisk-neolitiske boplads ved Baida nær Petra (166) er de øvrige bidrag til Palæstina-arkæologien hovedsagelig filologiske og enten af epigrafisk eller religionshistorisk karakter (202, 203, 205, 206, 114, 196, 197, 70, 252, 253). Benedikt Otzen gør opmærksom på den med Jerusalems tempel beslægtede helligdom på Tall Arad (203) og godtager Aharonis fortolkning af »Kittærne« (Kittim) som Ægæere, den græske befolkning på øer og kyster ved den nordøstlige ende af Middelhavet og specielt Cypern (202); efter denne opfattelse skulle de Kittim, der omtales i brevene fra Tall Arad, være græske lejetropper i den judæiske hær. P. J. Riis har ligeledes beskæftiget sig med overleveringen om Grækere i Palæstina (238), men henviser til, at Kittim formentlig primært betyder beboere i Kition på Cypern, og at denne by fra begyndelsen af det 12te århundrede til ødelæggelsen i det 10de nok var stærkt mykeniseret, men at det senere Kition var en nyanlagt, rent fönikisk by, der kun i få år af det tidlige 4de århundrede f.C. havde en græsk konge.

Fönikien-Syrien er et område, hvor danske arkæologer fra gammel tid har gjort sig selvstændigt gældende, og det er derfor glædeligt at kunne

meddele, at også efter 1968 har danske publikationer af primærmateriale derfra set dagens lys. Genstandene af bronze, ben, terracotta m. m. samt mønsterne fra den vigtige middelalderby Hama ved Orontes er blevet offentliggjort af Gunhild Ploug, Evelyn Oldenburg, E. Hammershaimb, Rudi Thomsen og Frede Løkkegaard (207), medens denne oversigts forfatter har behandlet fundene fra nordøsthelligdommen på Tall Sukas ved den fönikisk-syriske kyst og i den sammenhæng studeret, hvad arkæologien og filologien kan konstatere om Grækernes bosættelse i Levanten før Alexander den Store (237, 238). Mindre notitser fortæller om interessante erhvervelser af syriske oldsager til Nationalmuseet (27, 34, 292), og i en grundig afhandling har Søren Dietz taget Byblos-skattene op til fornyet drøftelse med særligt henblik på forholdet til Ægæicum i den tidlige og mellemste bronzealder (48).

De originale bidrag til studiet af *Mesopotamien* er dels naturvidenskabelige, dels epigrafiske, dels forhistoriske. Hans Helbæk har fortsat sine undersøgelser af tidlige kulturplanter (82–84). På grænsen til naturvidenskaben står Asger Aaboes publikationer af astronomiske babyloniske tekster (1, 2). Jørgen Læssøe, der også er forfatter til en moderniseret oversigt over babylonsk og assyrisk religion (155, 157), har offentliggjort et brev fra den assyriske konge Šamši-Adad I, fundet ved de danske udgravninger på Tall Šimsara (156), og Aage Westenholz har udfra forskellige betegnelser for gravhøj i teksterne belyst mesopotamisk gravskik, idet han har påvist, at man til ind i gammelbabylonsk tid højsatte sine dræbte fjender, men siden nægtede dem begravelse (298). Forhistorien er repræsenteret af Peder Mortensens med fleres omhyggelige offentliggørelse af de neolitiske levn på Tall Šimsara (165); beklageligt er det blot, at udgraverne ikke nåede »virgin soil«, da fundstofets nøjagtige indplacering således er vanskeliggjort. Vi glæder os nu til publikationen af det senere materiale fra denne lokalitet.

Om de betydningsfulde danske fund i det østlige *Arabien* fortæller en række arbejder, først og fremmest ekspeditionslederne P. V. Glob og G. Bibbys populære sammenfatninger (17, 19, 65). Uden at underkende forfatternes store fortjenester må man have lov til her at nævne, at ingenlunde alle orientalister er enige med dem i at identificere Bahrain med den mesopotamiske overleverings Dilmun (245). Af den arabiske ekspeditions afsluttende skriftserie foreligger nu som første bind Holger Kamps atlas med stenalderfundene på Qatar (135). I artikler har G. Bibby og P. Mortensen redegjort for særlige studier i Bahains arkæologi (18, 168, 169) og Karen Frifelt for udgravninger på Oman-halvøen (54–56). Forskere verden over afventer med spænding fortsættelsen af den endelige publikation.

Den i forrige femår udfoldede aktivitet i *Persien* er i det sidste fulgt op med store udstillinger på Nationalmuseet og sammenfattende over-

siger i tilknytning dertil samt notitser om persiske oldsager i det nævnte museum (21, 26, 27, 34, 38, 75, 188, 189, 193). En særlig interesse påkalder de tidlige bopladser i Zagros-Luristan-området (170, 80) og de berømte Luristan-bronzer fra det 2de og det 1ste årtusinde f.C. (29, 285–287); men det kan ikke skjules, at trods ihærdig indsats fra dansk side var det forbeholdt belgieren Van den Berghe at opdage de grave, der muliggjorde en sikrere bedømmelse af forholdene i Persiens sene bronzealder og tidlige jernalder. En for arkæologer uundværlig introduktion til Persiens religion er givet af to kompetente filologer (9, 10, 11), og om persiske mønster orienteres man af andre fagfolk (188, 189, 193).

Ingen artikel har denne gang som emne nogen undersøgelse på *Cyprn* eller af cypriske fundgrupper, og endnu er der kun lidt at melde fra det førhellenistiske *Anatolien*. Peder Mortensen, der efterhånden har udviklet sig til specialist i nærorientalsk flint og obsidian, har bearbejdet stofet fra de britiske udgravninger i Hacilar (167), og Kjeld Kjeldsen har analyseret de lykiske klippegraves gengivelser af tømmerkonstruktioner (138). Schliemanns trojanske fund er berørt i en meddelelse om denne tyske forskers betydning for den klassiske arkæologi og hans forhold til Danmark (239), og som en udløber af nærorientalske forskninger bør man medtage offentliggørelsen af Nationalmuseets mønster fra *det puniske område* (108).

Grækenland og den hellenistiske Orient

At to forskellige forskningstendenser brydes i opfattelsen af *Grækenlands ældste kulturer*, fremgår klart af en diskussion mellem Ingrid Strøm og Jørgen Jensen (109, 276), hvoraf den ene vedkender sig den typologisk orienterede forskningstradition, medens den anden er præget af det moderne økologisk-samfundsøkonomiske syn på det arkæologiske fundstof. Sidstnævnte forfatter har desuden i dette tidsskrift anmeldt en nyere håndbog i mykensk arkæologi (111). Takket være et frisk dansk-svensk samarbejde har danske arkæologer lykkeligvis etter bogstavelig talt fået jordforbindelse i Grækenland, idet et lille hold under ledelse af Søren Dietz har kunnet deltage i udgravningerne i Asine ikke langt fra Mykenai. Man fandt bl. a. en gravplads fra slutningen af den første græske indvandrings- og etableringstid, den mellenhelladiske periode. Andre vidnesbyrd om intensivering af studierne i Grækenlands forhistorie er ikke blot Dietz's arbejde om ægæiske og nærorientalske dolke samt Byblos-skattene, hvortil der tidligere henvistes (48), men også Klaus Randborgs opdagelse af et ægæisk bronzesværd i et dansk fund fra Ørskovhede i Sydøst-Jylland (232) og A. Mørchs specialeafhandling om de minoiske paladser (174).

I en kritisk og i mange henseender fortrinlig oversigt over de senere års Homer-forskning drøfter Minna Skafte Jensen (265) bl. a. epernes kronologi og tager rigtigt det arkæologiske materiale med i betragtning; dog synes hun på et enkelt, men ikke uvæsentligt punkt at have misforstået Friis Johansens resultater, som blev refereret i min forrige femårsberetning (236, s. 479). Stof til belysning af den græske bosættelse på Levantkysten i *den homeriske tidsalder* er fremlagt i forbindelse med udgravningerne på Tall Sukas (237, 238).

I hvor høj grad de arkæologiske fund er af betydning for forståelsen af *den arkaiske og klassiske kultur*, ses især af arbejderne om religion og alt hvad dertil kan høre, såsom myter, teater og sport (7, 57, 58, 93, 113, 116–118, 256, 258, 294, 295, 302); men man får yderligere et begreb derom ved benyttelse af en ny Demosthenesoversættelse, hvis filologiske forfattere i kommentaren har inddraget både gravsteler, rødfigurerede vaser og skatte af sølvmonter samt taget hensyn til undersøgelserne af den antike metaludvinding i Attika (71). Gravindskrifter er blevet studeret af P. A. Hansen (72, 74), væsentlige træk af græsk dagligliv af H. Salskov Roberts (spinding: 254) og P. Rovsing Olsen (fløjtespil: 251).

Efterhånden er vel behovet for billedværker om græsk kunst nogenlunde dækket; men med mellemrum må man naturligvis udsende nyudgaver af veltjente skolebøger om det samme emne (142). Det forløbne femår har kun frembragt få arkitekturhistoriske arbejder (136, 115, 153): F. Kirk har studeret konstruktionen af marmortaget på rundtemplet i Delphi og dets to byggefaser (136), og K. Jeppesen har redegjort for sine i 1964 påbegyndte og endnu uafsluttede udgravninger af Maussoleion i Halikarnassos (115). Metrologi og græske kunstneres eventuelle afhængighed af ægyptisk proportionslære synes at være uopslidelige emner, i hvis behandling der er en tilbøjelighed til en vis forenkling, der ikke helt stemmer overens med de faktiske forhold (153, 104, 106).

Flere har beskæftiget sig med græsk skulptur og plastik, dog mest »Kleinkunst« og værker fra yderområderne, såsom geometriske og senere bronzer (132, 62, 122), et friserrelief og en tyrestatue fra Lilleasien (301, 211), skulpturen i det græske Italien (63, 79). Meget interessant er en af Glyptoteket erhvervet figursmykket overdel af en bronzevandkrukke, der omkring 440 f.C. har været givet som præmie i en af sportskonkurrencerne ved Herafesten i Argos (122). Der er rester af den officielle indskrift, hvorfra den der skriver disse linier mener at kunne se mere end der er meddelt af forfatteren. Kun to gange er sogelyset rettet mod de egentlige klassiske mesterværker, der er overleveret i romerske kopier (213, 162). I det ene tilfælde (162) drejer det sig om en hidtil ukendt antoninsk gengivelse af Athena-statuen i Myrons Mar-syasgruppe, som Mette Moltesen har opdaget i en romersk paladsgård,

og som – sammenlignet med de øvrige kopier – har det fortron, at venstre hånd og arm er bevaret. En statuarisk bronze, der ifølge nyudgiveren er et originalt sicilisk arbejde fra ca. 470–460 f.C., men som andre holder for mellemitalisk (63), vender vi senere tilbage til.

De græske malede vaser har altid været et ganske overordentlig vigtigt historisk kildestof på grund af karrenes billedrigdom og deres enormt store antal, der tillader nogenlunde sikre slutninger. Det bor under sådanne omstændigheder ikke forbavse nogen, at der vedvarende erhverves og skrives om græsk keramik. Den systematiske udbygning og popularisering af de københavnske vasesamlinger røbes af en række publikationer (302, 255, 303, 210, 223, 256, 258), og man noterer med tilfredshed, at den hidtil lidt sparsomt repræsenterede attiske sortfigursvare nu er blevet suppleret på forskellig vis, bl. a. med et eksempel på de smukke hestehovedamforer fra det tidlige 6te århundrede f.C. (255) og en noget yngre drikkeskål med en monumental og særpræget Medusa-skikkelse (210, 223); det er også lykkedes at få en af de rødfigurede vaser med teaterfremstillinger, som blev lavet i Syditalien i det 4de århundrede f.C. (256, 258). Andre artikler handler om gammelkendte stykker og problemer i tilknytning dertil: hovedscenen på Niobide-kratéren fra Orvieto i Louvre foreslås fortolket som et møde mellem Eteokles og Polyneikes og menes inspireret af et vægmaleri i Plataiai (116–118), medens billede på en anden blandingskumme i vort Nationalmuseum nu synes at måtte opfattes som gengivende en renselsesritus på antesteriefestens tredie dag (57), og en i 1924 købt vase i Glyptoteket, hvor kornavlens mytiske indstifter Triptolemos er afbildet, har foranlediget artiklens forfatter til at kaste blikket på beslægtede fremstillinger og opridse sujetets historie (58). Som bekendt brugte man i Grækenland i specielle tilfælde vaseskår (ostraka) som skrivemateriale ved at indkradse ord eller sætninger i overfladen, f. eks. ved afstemning om landsforvisning, og denne specielle politiske skik og dens oprindelse har været genstand for en monografisk behandling af Rudi Thomsen (283).

Med stor energi fortsætter vores hjemlige møntforskere deres indsamlinger og studier af græske prægninger. Foruden en nyttig oversigt over de ældste mønter i Lilleasien og hos Perserne, til hvem udmøntningsideen kom vestfra, (188, 189, 193) og forskellige publikationer af nyfund og nyerhvervelser (191, 192, 176, 184) kan man nævne en artikel om den nu uddøde skærmlplante Silphion, der var det heraldiske mærke på Kyrenes mønter (95).

Numismatikken, især undersøgelser af de seleukidiske udmøntninger, dominerer i arbejderne om *den hellenistiske periode* (175, 181, 183, 185, 187, 194, 177, 178). Anden plastisk kunst er dog blevet beskrevet, deriblandt et ptolemaisk Alexanderhoved med himmelsymboler (209) og fremstillinger af Aratos og Chrysippus (101). Indiens inddragelse i den græske kulturkreds er heller ikke glemt (7, 180).

Italien, Romerriget og udløbere af Antiken

Italiens forhistorie er i den sidste menneskealder blevet lidt negligeret i vort land, og efter de nyeste reguleringer af de arkæologiske eksamskrav spiller perioden en mere underordnet rolle end før. Så meget mere påskønnelsesværdigt er det, at P. V. Glob i forbindelse med sine nordiske studier har interesseret sig for helleristningerne i de sydøstfranske og norditalienske alpedale (66), og at Klaus Randsborg har publiceret nogle på Samsø og i Småland fundne bronzealderdolke af såkaldt *Peschiera-type* og taget under overvejelse, hvordan de kan være nået herop (233). Andre har beskæftiget sig med materiale fra de sene udløbere af de forhistoriske kulturer i Este-området og Apulien (259, 42). Man må håbe, at sådanne arbejder vil vække interesse for Italiens forhistorie, der i udlandet i de seneste år netop synes at gå en blomstring imøde.

I *den etruskiske kultur* orienterer en dansk udgave af Jacques Heurgons fortrinlige bog om dagliglivet hos Etruskerne (23); hvad kunsten angår, suppleres den af et i Tyskland udkommet billedhefte af Vagn Poulsen (218), og hertil kan man føje forskellige mindre artikler og notitser om genstande i Glyptotekets og Nationalmuseets samlinger (131, 123, 127, 255). To vægtige værker belyser den orientaliseringe stils periode i det 7de århundrede f.C., det ene en disputatsafhandling, det andet en museumspublikation. Ingrid Strøm har i sit doktorarbejde (278) på grundlag af enkelte oldsagskategorier såsom bronzeskjolde og smykker med reliefstemplat dekorations taget stiludviklingen op til drøftelse, idet hun både analyserer selve stilen og de samlede fund, hvorpå kronologien hviler, samt den tidlige etruskiske kunsts forhold til Nærorientens og Grækenlands. Hun mener at kunne konkludere, at kunstnere er emigreret fra Nærorienten som følge af de dér rådende politiske tilstande omkring 700 f.C. Denne med stor lærdom og grundighed gennemførte og velillustrerede undersøgelse vil sikkert i de kommende år vise sin nutte som solid startbasis for alle videre studier af det tidlige etruskiske fundstof; men dateringerne virker gennemgående noget for høje, og forfatterens forsøg på stillingtagen til det nærorientalske materiale er behæftet med en vis usikkerhed, så at slutninger dragne under disse omstændigheder måske vil kunne anfægtes. En nært beslægtet oldsagsgruppe er fremlagt i Flemming Johansens publikation af en til Glyptoteket skænket samling bronzerelieffer med opdrevne figurfriser (129). Efter meget minutiosat at have beskrevet stykkerne i et katalog gennemgår han figuryperne og ornamentikens enkeltheder, punkt for punkt, og redegør udførligt for motivernes historie samt for stilen og tekniken; det må dog med beklagelse konstateres, at billederne ikke kvalitativt står på højde med teksten. Forfatteren anser reliefterne for at være udført i et sydetruskisk værksted, formentlig i Cære. Muligvis kan man med større ret henføre dem til et kunstcentrum i Mellemetrurien, således som

det synes antydet af lighederne med en bronzevase fra Orvieto, der er noget forskellig fra de sikre sydetruskiske arbejder. Både Tarquinia og Vulci vil da melde sig som eventuelle ophavssteder. I Vulci skal man efter alt at dømme lokalisere de såkaldte pontiske vaser fra det 6te århundredes anden halvdel; i vort Nationalmuseum findes der et særlig prægtigt, men mærkeligt eksemplar, hvis ægthed efter foretagen termoluminiscensanalyse er hævet over enhver tvivl (260).

Et statuarisk værk, som snart har været anset for græsk, snart mere vagt kaldt »italisk«, snart sydetruskisk eller latinsk, men hvis indrullering i serien af fornemme produkter fra Vulcis bronzeværksteder ikke helt kan udelukkes, er atter blevet taget frem til undersøgelse (63). Det drejer sig om den bronzeyngling i Glyptoteket, som Carl Jacobsen i 1892 erhvervede fra Sciarrasamlingen i Rom. Den nu af billedhugger Theilmann gennemførte restaurering har ikke blot gjort de tidligere gengivelser af bronzen ukorrekte; men undersøgelsen har også sandsynliggjort, at den første restaurering foretages af Alessandro Algardi omkring 1630, og et fornyet studium af statuens enkelheder har ført Glyptotekets direktør Mogens Gjødesen både til at forkaste den af tyskeren German Hafner foreslæede og egentlig ret overbevisende fortolkning af figuren som en etruskisk genius og til at foretrække dens tilskrivning til et værksted på Sicilien. Dateringen i årtiet 470–460 vil imidlertid ikke give anledning til diskussion.

I deres storhedsperiode beherskede Etruskerne bl. a. Campanien, landskabet omkring Vesuv, og i Pompeji har man fundet etruskiske oldsager og enkelte indskrifter, ligesom der i byplanen er mindelser om et oprindelig etruskisk anlægsskema. Om denne by har historieprofessoren J. E. Skydsgaard skrevet en udmarket populær bog (269), der endog kan tjene fagmanden som opslagsværk; men de ovenfor omtalte etruskiske indslag og de tidlige græske fund sammesteds kan den specialiserede arkæolog faktisk fortolke anderledes end forfatteren har gjort det. Et omhyggeligt studium af såvel etruskiske som græske arkitekturterrakotter og andre bygningsdele fra Apollonhelligdommen og templet på Forum Triangulare giver i hvert fald som resultat, at det etruskiske tempelbyggeri i Pompeji er ældre end det græske, fra tiden kort efter Etruskerne erobring af Campanien i begyndelsen af det 6te århundrede f.C., hvorimod intet af de græske arkitekturstykke kan dateres før det tidlige 5te. Hovedvægten i bogen ligger dog på *den senrepublikanske periode og kejstertiden*, og dér er forfatteren tydeligt nok på hjemmebane.

Vi noterer »en passant«, at arkæologerne nu kan benytte sig af to gode indføringer til den romerske religionshistorie og et vigtigt afsnit af den (113, 61), hvilket ikke mindst er nødvendigt, når man skal studere hvad der er kaldt »det underjordiske Rom«, altså de helligdomme og gravpladser, der ved udgravningerne er fundet under den moderne by og

som for en dels vedkommende allerede i oldtiden var underjordiske. Herom har Sv. Aa. Bay udførligt fortalt i en lettilgængelig fremstilling med mange billeder (12). Det antike Roms centrum, Forum Romanum, er populært skildret af Peter P. Rohde (250), medens to som arkæologer trænede arkitekter mere indgående har beskæftiget sig med bygværker, der indtager en nøglestilling i kunstudviklingen. Det gælder først og fremmest K. de Fine Lichts rigt illustrerede doktorafhandling om Pantheon (152), hvori man både finder en mængde oplysninger om selve den hadrianske bygning, dens omgivelser, dens forudsætninger, dens skæbne i eftertiden, dens kultur- og kunsthistoriske betydning. Helge Finsen har publiceret to fine opmålinger af kejser Domitians palads på Palatin og det romerske teater i Busra, Syrien (51, 53) og desuden skrevet et lille essay om helligdommene i Ba'albak (52). Disse velbevarede syriske anlæg kan bedre end mange ruiner i Rom give os et adækvat indtryk af kejsertidens monumentalarkitektur. Endvidere bør det nævnes, at en numismatiker har bidraget til Roms topografi og arkitekturhistorie ved at redegøre for møntbillederne af Augustus's fredsalter, der i den romerske arkæologi indtager en central plads (96, 97).

Under studiet af den senere kejsertids kunst har man gang på gang brug for den samling skiftkilder, der går under betegnelsen Historia Augusta; problematiken omkring denne er nu præsenteret for et dansk publikum i et arbejde af T. Damsholt (46). J. Isager har gjort noget lignende med de kunsthistoriske kapitler af Plinius den Ældres Naturhistorie, og han kommer til det resultat, at afsnittene om den romerske kunst har fået deres specielle karakter, fordi forfatteren ønskede at smigre Vespasian og Titus (103).

Hvad der i femåret fra dansk side er offentliggjort om romersk skulptur er så godt som udelukkende ikonografi. Flemming Johansen har videreført sine studier over senrepublikens portrætkunst med afhandlinger om fremstillinger af Cicero, Cæsar og Agrippa (130, 119, 126, 125, 128). Harald Ingholt har helt overbevisende analyseret og fortolket pansrets billede på Vatikanets berømte Augustus fra Prima Porta, men med mindre held forsøgt at få os til at akceptere, at originalen stod i Pergamon (102). Vagn Poulsen var efter mangeårige arbejde på det ikonografiske felt kommet til den opfattelse, at både Augustus, Agrippa, Marcellus, Vergil og Juba II blev portræteret af den samme attiske billedhugger (215), og samme forfatter nåede inden sin død at publicere nogle julisk-claudiske portrætter i Berlin, Boston og München (213, 214) uden at undersøge en del senere romerske (219, 212). Til disse publikationer slutter sig afhandlinger af andre forskere: M. Gjedesens om en nyerhvervet Severus af bronze i Glyptoteket (64), Britt Haarløvs om et portræt fra Kos i British Museum, hvorfor hun foreslår betegnelsen Valerian (69), Flemming Johansens om billede af en ung mand fra midten

af det 4de århundrede e.C., måske en kejserprins (124), og endelig flere forskellige studier af en kolossal porfyrtorso, der tilfældigt blev opdaget i Christiansborg kælder og i førstningen troedes at stamme fra en middelalderlig brønd i Absalons borganlæg, men siden viste sig at være erhvervet som råmateriale fra Frankrig i det 18de århundrede (50, 92, 137). Den er et værk fra ca. 325–350 e.C. og forestiller uden tvivl en kejser, måske selve Constantin den Store; beklageligt, at dens hoved mangler.

Af det meget omdiskuterede fund med skulpturer i Sperlonga-grotten syd for Rom er det i Danmark navnlig indskriften, der har fremkaldt selvstændige forskningsbidrag (15, 143–145). Vagn Poulsen har nypubliceret de to sølvbægre fra Hoby uden at komme med væsentlige tilføjelser til det i sin tid af Friis Johansen konstaterede (217), og med vanlig flid har numismatikerne dels offentliggjort romerske møntfund i vort land (14, 149, 179, jvf. 171), dels henledt opmærksomheden på interessante fænomener i republikens og kejsertidens mønthistorie (94, 98, 99, 147, 148, 150, 190, 282). Af disse arbejder må man i en arkæologisk oversigt især nævne P. Høeg Albrethsens artikel om den keltiske halsring »torques« på L. Torquatus's denar (94) og Anne Kromanns om Augustus's prægninger efter sejren ved Actium og den politiske propaganda, der indeholdtes i deres billedtyper (150).

For den, der beskæftiger sig med romersk kunstindustri og eksport eller romerske fund i de nordvestlige rigsprovinser, vil der altid være noget at finde i dansk faglitteratur. I første række drejer det sig om nye og gamle danske fund med oldsager af romersk oprindelse eller romersk-påvirkede ting (3–5, 154, 171, 195, 284, 288, 304–306), og det er vel værd at nævne, at den røde stempledte lertøjskategori »terra sigillata«, der i Danmark ellers plejer at komme fra Rhinegnene, nu også indbefatter galliske skar af Lezouxtype fra det 2det århundrede e. C. (195). H. Norling-Christensen har behandlet en gruppe facetslebne glaskar dog uden at udnytte de tilsvarende asiatiske fund (200). Andre specialister har anmeldt bøger af interesse for arkæologen, f. eks. vedrørende romerske samfundsforhold, grænsebefolkninger, romersk agerbrug og vindyrkning, kolonisation og militærvæsen, eller selv skrevet derom (44, 45, 262, 263, 267, 268, 297, 300). Fra yderkanten af den romerske verden må anføres en kort artikel om Cimbrerne (172) og et vistnok forfejet forsøg på at fortolke fremstillingerne på guldhornene fra Gallehus (49).

Arven fra Antiken gjorde sig selvfølgelig stærkest gældende i de nærmeste århundreder efter oldtidens slutning, som konventionelt sættes enten ved Roms fald i 476 eller ved Romerrigets deling i 395 mellem en østlig kejser og en vestlig. Men så skarpe kulturelle skel findes ikke, og de ældste kristne værker, der klart tilhører tiden før 400, lader sig

ikke skille fra de egentlig østromerske eller byzantinske og samtidige kirkelige antikviteter fra de vestlige rigsdele. Det er derfor helt logisk, at Nationalmuseets Antiksamling har oprettet en »byzantinsk« sektor og i de seneste år har benyttet sig af de givne muligheder for at udbygge denne. Et led i en sådan prisværdig aktivitet, der har etableret et stærkt bånd mellem Antiksamlingen og museets danske middelalderafdeling, er den prompte offentliggørelse i Nationalmuseets årbog af fire nyerhvervede mosaiker fra det sene 5te og det tidlige 6te århundrede, de tre med græske indskrifter og den fjerde forestillende en kirke af østlig type; særlig interessant er både denne mosaik og en sjældenhed som et billede af Adam med helgenglorie (293). Den, der vil vide noget mere om oldkirken og byzantinsk kunst, kan nu drage fordel af Øystein Hjorts danske udgave af den udmærkede franske arkæolog Jean Lassus's håndbog i emnet (91); i forhold til mange, som skriver om »byzantinsk«, har Lassus det fortron, at langvarigt markarbejde i Levanten har bibragt ham et dybtgående kendskab til netop de østlige Middelhavslandes kirker, deres liturgi og kunst. Fra den danske udgivers hånd foreligger desuden en fængslende artikel om kirken San Paolo fuori le Mura i Rom, der oprindelig byggedes af Constantin den Store ogændredes i 386 (90). I denne forbindelse tør man udtrykke håb om inden alt for længe at kunne have foran sig de endelige publikationer af det byzantinske fundstof fra Silo- og Hamaudgravningerne.

To ægyptologer har skrevet om den mere specielle form for oldtidsarv, der fra den gammelægyptiske kultur gik videre til den vesteuropeiske (76, 105–107), og kunsthistorikere har redegjort for andre specialiteter som en antik kapitælart, der kom til at spille en rolle i baroken (13), og klassicistiske gravmæler med antike figurtyper (77), eller arrangeret udvalg af hollandske, tyske og skandinaviske tegninger fra klassicismens periode, deriblandt gengivelser af antike monumenter i Italien (88).

Et mere konkret dansk sigte har en lang række publikationer. Førstefladsen indtager den af Vagn Poulsen, Erik Lassen og Jan Danielsen redigerede, smukt illustrerede danske kunsthistorie (228), hvoraf bind I, forfattet af Erik Lassen, indeholder en del om antike motivers benyttelse i middelalderen og renaissancen, medens bind III, hvortil både T. Holck Colding, Vagn Poulsen, H. Bramsen og Lisbet Balslev Jørgensen har bidraget, omhandler den stærkt antikiserende stilperiode mellem 1750 og 1850. Poulsens afsnit om Thorvaldsen er fremragende, noget af det bedste, retfærdigste og livligste, der er skrevet om denne kunstner, og vidner om, hvor væsentligt det er for en bedømmer af hans kunst at vide tilstrækkeligt om de antike forudsætninger; men iøvrigt rummer bindet meget andet af værdi for arkæologen og andre antikinteresserede, bl. a. Coldings kapitel om Winckelmanns ven Wiedewelt, der også har

været genstand for en festschriftartikel (266). Den i hine dage berømte oldsagssamler baron Philip von Stosch og en anden fantastisk personlighed med tilknytning til dansk arkæologisk videnskab, rokokogreven Pierre d'Esneval, har fascineret F. H. Kjølsen (140, 139). V. Helk og I. Boisen har henholdsvis studeret de danske Romafarere fra reformationen til enevælden (85) og Danmarks forbindelser med Persien i stort set samme tidsrum (21), og hos begge finder arkæologen og historikeren nyttige oplysninger. Andre arbejder fortæller om det Rom, hvori Zoëga og hans danske medstuderende færdedes (8), om Johan Bülow, der i nogen tid havde været leder af Det Kgl. Kunstkammer og som på sit gods Sanderumgaard havde en anselig samling af mønter, gemmer og andre oldsager (249; jvf. 3 s. 69–70), om Sonnes af attiske rødfigursvaser inspirerede billedfrise på Thorvaldsens Museum (261), og om betydningen af Kunstakademiets afstøbninger efter antiker (134). Tre artikler beretter supplerende om indsamling og studium i det 19de århundrede (89, 204, 239), og til slut skal der henvises til to nutidige kunstneres skildringer af det indtryk Grækenland har gjort på dem (60, 141).

Femårets produktion har vist, at landets traditionelle forpligtelser inden for den antike keramik- og portrætforskning trods tabet af ledende forskerpersonligheder efter alt at dømme også i fremtiden vil kunne indfris. Lyspunkter er ligeledes, at vi nu atter aktivt deltager i udforskningen af Grækenlands forhistoriske og protohistoriske kulturer, og at studiet af den tidlig historiske periode, vi i arkæologien kalder den orientaliserende, har strakt sig til at omfatte Etrurien, og vi må håbe, at genopdyrkningen af Italiens forhistorie i fortsættelse heraf ikke må lade vente længe på sig. Beklagelig – men når udviklingen i vor tids kunst og kultur tages i betragtning, vel ikke uforståelig – er den tilsyneladende tilbagegang i interessen for højklassiken, som altid vil være et centrale område i den klassiske arkæologi. Genoplivet er aktiviteten inden for den byzantinske arkæologi, der i høj grad fortjener at fremmes, ikke mindst i erindring om Ejnar Dyggves indsats. Alt i alt gode resultater af de fem års arbejde, der alene ved det større antal offentliggørelser har markeret en fremgang i faget.

Mag. art. Gunhild Ploug, mag. art. Annette Rathje og mag. art. Birgitte Rafn har bistået ved registreringen. Enkelte oplysninger skylder jeg professor, dr. phil. Povl Johs. Jensen, overinspektør, mag. art. Flemming Johansen, overinspektør, dr. phil. Otto Mørkholm, lektor, cand. mag. Helle Salskov Roberts, professor Else Kai Sass, professor, dr. phil. J. E. Skydsgaard, og professor, dr. phil. Axel Steensberg. Alle beder jeg modtage min tak.

LITTERATURLISTE

(Medtaget er enkelte i 1967 trykte, men ved udarbejdelsen af den forrige oversigt ikke modtagne arbejder).

1. Aaboe, Asger: A Computed List of New Moons for 319 B.C. to 316 B.C. from Babylon: B.M. 40094. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Matematisk-Fysiske Meddelelser XXXVII 3, 1969, 25 s.
2. – Lunar and Solar Velocities and the Length of Lunar Intervals in Babylonian Astronomy. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Matematisk-Fysiske Meddelelser XXXVIII 6, 1971, 27 s.
3. Albrechtsen, E.: Fynske Jernaldergrave III. Fynske Studier VII, Odense 1968, 406 s.
4. – Gravskikkene i den ældre jernalder. Fynske Minder VI 1968 [1969], 179–193.
5. – Fynske Jernaldergrave IV. Fynske Studier IX, Odense 1971, 302 s.
6. Andersen, V.: The Evidence for Injuries to the Jaws. Diseases in Antiquity, ed. by D. Brothwell & A. T. Sandison, Springfield, Ill., 1967, 623–629.
7. Andersen, Flemming: Bacchus in remotis. Museum Tusculanum II 10, Kbh. 1969, 7–10.
8. Andersen, Poul Carit: Rom på Zoegas tid 1783–1809, Kbh. 1970, 256 s.
- Balslev Jørgensen, Lisbet: se Poulsen, Vagn.
9. Asmussen, Jes Peter: Zarathustrismen II, Mithraskulten. Illustreret Religionshistorie II, Kbh. 1968, 279–296, III, Kbh. 1968, 261–267.
10. Barr, Kaj: Zarathustrismen I. Illustreret Religionshistorie II, Kbh. 1968, 233–277.
11. – Die Religion der alten Iranier. Handbuch der Religionsgeschichte II, Göttingen 1972, 265–318.
12. Bay, Sv. Aage: Det underjordiske Rom, hedensk og kristen tro i kejsertidens Rom, Odense 1972, 325 s.
13. Beck, Ingamaj: Il capitello composito a volute invertite. Saggio su una forma antica nella scultura borrominiana. Analecta Romana Instituti Danici VI 1971, 225–234.
14. Bendixen, Kirsten: Mønsterne fra Dankirke. Nationalmuseets Arbejdsmark 1972, 61–66.
15. Bendz, Gerhard: Vergil in Sperlonga. Opuscula Romana VII (Lund) 1969, 53–63.
16. Bentzien, Ulrich: International Bibliography of Plough Literature. Tools Tillage I 1968, 28–32.
17. Bibby, Geoffrey: Looking for Dilmun, London 1970, 383 s.
18. – ... efter Dilmun norm. Kuml 1970 [1971], 345–353.
19. – I Dilmun tier ravnens, Århus 1971, 304 s.
20. Birket-Smith, Kaj: Strejftog, Kbh. 1968, 152 s.
21. Boisen, Ingolf: Fra Olearius til Niebuhr. Træk af forbindelserne mellem Iran og Danmark i det 17. og 18. århundrede. Persien, red. af Henning Nielsen, Kbh. 1971, 122–136.
22. Boisen, Mogens, & Kerrn Lillesøe, Ebba: Overs. o. da. udg. af P. Montet, La vie quotidienne en Égypte au temps des Ramsès (Dagligt liv i Ægypten på Ramses' tid), Kbh. 1970, 384 s.

23. – & Salskov Roberts, Helle: *Overs. o. da. udg. af J. Heurgon, La vie quotidienne chez les Étrusques (Dagligt liv hos Etruskerne)*, Kbh. 1970, 325 s.
- Bramsen, Henrik: se Poulsen, Vagn.
24. Buhl, Marie-Louise: *Ægypten og Vestasien (Nationalmuseets vejledninger)*, Kbh. 1968. 80 s.
25. – *Egypt and Western Asia (Guides to the National Museum, Department of Oriental and Classical Antiquities)*, Kbh. 1968, 82 s.
26. – *Skatte fra det gamle Persien*, Kbh. 1968, 124 s.
27. – *Keramik fra Persien, røgelsesbrændere fra Nordsyrien*. Nationalmuseets Arbejdsmark 1968, 199.
28. – Anm. af J. van Seters, *The Hyksos, a New Investigation*, 1966. Historisk Tidsskrift, 12. rk. III, 1969, 547–549.
29. – *De såkaldte Luristanbronzer*. Våbenhistorisk Tidsskrift II 1969, 43–50.
30. – & Holm-Nielsen, Sv.: *Shiloh, the Danish Excavations at Tall Sailûn, Palestine, in 1926, 1929, 1932 and 1963. The Pre-Hellenistic Remains*. Publications of the National Museum, Archaeological-Historical Series I, xii, Kbh. 1969, 84 s.
31. – *Un bas-relief égyptien au Musée National de Copenhague. Mélanges de l'Université Saint Joseph XLV (Beyrouth)* 1969, 195–201.
32. – & Christensen, Ole: *De gamle ægyptere og røntgenapparatet*. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 141–150.
33. – *En ægyptisk dommer kaldet »At gøre hjertet glad«*. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 163–168.
34. – *Seglcylinder, to solvnåle fra Amlash*. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 172–173.
35. – Niels Breitenstein 1904–1969. *Nyt og Noter fra Kulturmuseerne* 73, 1969, 14–15.
36. – *Prehellenistic Shiloh in the Light of the Danish Excavations 1926, 1929, 1932 and 1963 at Hirbat-Sailûn. Proceedings of the Twenty-Seventh International Congress of Orientalists, Ann Arbor, Michigan 1967*, Wiesbaden 1971, 64–65.
37. – Knud Friis Johansen 1887–1971. *Nyt og Noter fra Kulturmuseerne* 78, 1971, 21–22.
38. – *Persien før Islam, historie, kunst og arkæologi*. Persien, red. af Henning Nielsen, Kbh. 1971, 12–41.
39. – *Arbejdstøj og festskrud i den gamle Orient. Folk skaber klæ'r, klæ'r skaber folk*, Nationalmuseet 1971, 41–49.
40. – *Kult og idrætslege i den gamle Orient. For sportens skyld*, Nationalmuseet 1972, 7–14.
41. Christensen, Ole E.: *Un examen radiologique des momies égyptiennes des musées danois. La Semaine des Hôpitaux XLV (Paris)* 1969, 1990–1998.
– : se Buhl, Marie-Louise.
42. Christiansen, Jette: *En geometrisk krater fra Syditalien*. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVIII 1971, 51–58.
43. Colding, Torben Holck: *Vagn Poulsen 25 VIII 1909 – 12 VII 1970 in*

- memoriam. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVII 1970, 7–10.
– : se Poulsen, Vagn.
44. Damsholt, Torben: Det senromerske samfund. Historisk Tidsskrift 12. r. II, 1967, 407–430.
45. – Anm. af P. Salway, The Frontier People of Roman Britain 1965. Historisk Tidsskrift 12. r. III, 1968, 555–556.
46. – Historia Augustaproblemet. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 277, Kbh. 1971, 68 s.
47. Dietz, Søren: Kistegrave fra en første græsk storhedstid – en foreløbig meddelelse fra udgravingerne i Asine. Nationalmuseets Arbejdsmark 1971, 57–70.
48. – Aegean and Near-Eastern Metal Daggers in Early and Middle Bronze Age Greece, the Dating of the Byblite Hoards and Aegean Imports. Acta Archaeologica XLII 1971 [1972], 1–22.
49. Drachmann, A. G.: Lægæst og hans Guldhorn, Betragtninger i Anledning af Willy Hartners Tolkningsforsøg. Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 279, Kbh. 1971, 98 s.
50. Egevang, Robert: Porfyryerne i Absalons borg. Skalk VI 1969, 8–11.
Fenton, A.: se Steensberg, Axel.
51. Finsen, Helge: La résidence de Domitien sur le Palatin. Analecta Romana Instituti Danici V, Supplementum, 1969, 12 s.
52. – Baalbek, et byggeri fra vor tidsregnings første århundreder. Efterskrift, et byggeri fra nutiden. Udg. af K. L. Larsen & E. C. Pedersen A/S i anledning af firmaets 25 års jubilæum, Kbh. 1971, 66 s.
53. – Opmålingen af det romerske teater i Bosra, Syrien. Analecta Romana Instituti Danici VI, Supplementum, 1972, 8 s. + 16 tavler og 20 planer.
Fleming, S. J.: se Salskov Roberts, Helle.
54. Frifelt, Karen: Arkæologiske undersøgelser på Oman halvøen, en foreløbig rapport. Kuml 1968 [1969], 159–175.
55. – Jamdat Nasr fund fra Oman. Kuml 1970 [1971], 355–383.
56. – Excavations in Abu Dhabi (Oman). Artibus Asiae XXXIII (New York) 1971, 296–299.
57. Friis Johansen, K.: Am Chytrentag. Acta Archaeologica XXXVIII 1967 [1968], 175–198.
58. – Triptolemos og Theseus. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVI 1969, 15–46.
59. Galster, Georg: Christian VIII's private møntsamling. Nordisk Numismatisk Årsskrift 1967 [1968], 159–166.
- 59a. – Niels Breitenstein 22 IV 1904 – 16 II 1969. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1969, 93–96.
60. Gelsted, Otto: Hellas i mit hjerte. Kbh. 1969, 79 s.
61. Giversen, Søren: Gnosticismen og mysteriereligionerne. Illustreret Religionshistorie III, Kbh. 1968, 223–260.
62. Gjødesen, Mogens: The Artistic Context and Environment of Some Greek Bronzes in the Master Bronzes Exhibition. Art and Technology, a Symposium on Classical Bronzes, ed. by S. Doebringer, D. G. Mitten & A. Steinberg, Boston 1970, 145–165.

63. – Fyrst Sciarras Bronze. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVII 1970, 11–76.
64. – Soldat eller Filosof? Et romersk Kejserportræt fra ca. 200. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXIX 1972, 7–56.
65. Glob, P. V.: Al-Bahrain, de danske ekspeditioner til oldtidens Dilmun, Kbh. 1968, 232 s.
66. – Helleristninger i Danmark. Jysk Arkæologisk Selskabs Skrifter VII, Århus 1969, 332 s.
67. Grandjean, Bent Otte: A Concise History of the Stereometry and the Body Measures, according to the Contemporary Sources, from Archaic Egypt to the Viking Age, Albertslund 1969, 34 s.
68. – Oldtidens solkult i metrologisk belysning. Naturens Verden 53, 1970, 289–301.
69. Haarløv, Britt: Endnu et portræt af kejser Valerianus. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVIII 1971, 59–65.
70. Hammershaimb, E.: History and Cult in the Old Testament. Near Eastern Studies in Honor of William Foxwell Albright, ed. by H. Goedicke, Baltimore 1971, 269–282.
– : se Ploug, Gunhild.
71. Hansen, Mogens Herman, & Isager, Signe: Attiske retstaler fra Demosthenes' tid (Demosthenes XXXII–XXXVIII & LVI), Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse, Kbh. 1972, 193 s.
72. Hansen, Peter Allan: Tidlige græske gravepigammer. Museum Tusculanum II 8, Kbh. 1968, 33–38.
73. – Anm. af Grækenland, Italien og Romerriget (Nationalmuseets vejledninger), 1968. Museum Tusculanum II 10, Kbh. 1969, 31–32.
74. – Anm. af G. Pfahl, Greek Poems on Stones I 1967. Journal of Hellenic Studies XC (London) 1970, 229–230.
75. Harald Hansen, Henny: Persiens dragter. Persien, red. af Henning Nielsen, Kbh. 1971, 108–121.
76. Harris, J. R.: Technology and Materials, Medicine. The Legacy of Egypt, ed. by J. R. Harris, Oxford 1971, 83–137.
77. Hartmann, Jørgen Birkedal: Die Genien des Lebens und des Todes, zur Sepulkralikonographie des Klassizismus. Römisches Jahrbuch für Kunstgeschichte XII (Tübingen) 1969, 9–38.
78. Hasselbalch, P., Winther, Jens. & Møller, Per Stig: Antikleksikon, Kbh. 1970, 248 s.
79. Haugsted, Ida: Syditalien og Sicilien i perioden 550–450 f. C. stilgeografisk belyst. Extracta II, Kbh. 1969, 154–162.
80. Helbæk, Hans: Plant Collecting, Dry-Farming, and Irrigation Agriculture in Prehistoric Deh Luran. Memoirs of the Museum of Anthropology, University of Michigan I (Ann Arbor) 1969, 383–426.
81. – The Hacilar Plant Remains. J. Mellaart, Excavations at Hacilar, Edinburgh 1970, 189–244.
82. – The Origin and Migration of Rye, *Secale cereale* L., a Palaeo-Ethnobotanical Study. Plant Life of South-West Asia, ed. by P. H. Davis a. o., Edinburgh, 1971, 266–278.

83. – Traces of Plants in the Early Ceramic Site of Umm Dabaghiyah. *Iraq XXXIV* (London) 1972, 17–19.
84. – Samarran Irrigation Agriculture at Choga Mami in Iraq. *Iraq XXXIV* (London) 1972, 35–48.
85. Helk, Vello: Dänische Romreisen von der Reformation bis zum Absolutismus. *Analecta Romana Instituti Danici VI* 1971, 107–196.
Hellström, Pontus: se Langballe, Hans.
86. Helsted, Dyveke: Thorvaldsens Museum, Kbh. 1968, 166 s.
87. – Thorvaldsens Museum, a Guide to the Collections, Kbh. 1968, 166 s.
88. – Møde med Italien, hollandske, tyske og skandinaviske tegninger 1770–1840. Udstilling i samarbejde med Rijksmuseum, Amsterdam. Thorvaldsens Museum, Kbh. 1971, 80 s.
89. Hertz, Michael: De kongelige kunstsamlinger i det 19. århundrede. *Arkiv II* 1969, 145–150.
90. Hjort, Øystein: Da San Paolo fuori le Mura brændte. *Meddelelser fra Thorvaldsens Museum* 1970, 66–87.
91. – Overs. o. da. udg. af Jean Lassus, *The Early Christian and Byzantine World* (Oldkristen og byzantisk kunst), *Lademanns kunsthistorie II*, Kbh. 1970. 188 s.
92. – Noget af en kejser, et fragment af en kolossal porfyrstatue i Glyptoteket. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXIX* 1972, 57–82.
93. Hjortsø, Leo: Græske guder og helte. Kbh. 1971, 376 s.
Holm-Nielsen. Sv.: se Buhl, Marie-Louise.
94. Høeg Albrethsen, P.: Torquatus. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1968, 65–71.
95. – Silphium, en 2000 år gammel botanisk gåde. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1968, 201–208.
96. – Ara Pacis Augustae. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1970, 213–220.
97. – Providentia og Ara Pacis. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1971, 73–79.
98. – Et numismatisk vidnesbyrd om en naturkatastrofe i oldtiden. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1972, 1–5.
99. – Mønter og naturkatastrofer i romersk kejsertid. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1972, 113–124.
100. Idorn, John: Sport og politik. *For Sportens Skyld*, Nationalmuseet 1972, 128–155.
101. Ingholt, Harald: Aratos and Chrysippus on a Lead Medaillon from a Beirut Collection. *Berytus XVII* (Beirut) 1967–68 [1969], 143–178.
102. – The Prima Porta Statue of Augustus. *Archaeology XXII* (New York) 1969, 176–187, 304–318.
– : se Mortensen, Peder.
103. Isager, Jacob: The Composition of Pliny's Chapters on the History of Art. *Analecta Romana Instituti Danici VI* 1971, 49–62.
Isager, Signe: se Hansen, Mogens Herman.
104. Iversen, Erik: Diodorus' Account of the Greek Canon. *Journal of Egyptian Archaeology LIV* (Oxford) 1968, 215–218.

105. – Obelisks in Exile I, the Obelisks of Rome, Kbh. 1968, 207 s.
106. – The Canonical Tradition, the Hieroglyphic Tradition. The Legacy of Egypt, ed. by J. R. Harris, Oxford 1971, 55–82, 170–196.
107. – Obelisks in Exile II, the Obelisks of Istanbul and England, Kbh. 1972, 168 s.
108. Jenkins, G. K.: *Sylloge Nummorum Graecorum, the Royal Collection of Coins and Medals*, Danish National Museum 42, North Africa, Syrtica-Mauretania, Kbh. 1969, 28 tavler med tekst.
109. Jensen, Jørgen: Anm. af Ingrid Strøm, Grækenlands forhistoriske kulturer I, stenalder og tidlig bronzealder, 1966. Historisk Tidsskrift, 12 r. III, 1968, 276–278.
110. – Et jysk ravfund, ravhandelen i den yngre bronzealder. Kuml 1968 [1969], 93–110.
111. – Anm. af George E. Mylonas, Mycenae and the Mycenaean Age 1966. Historisk Tidsskrift 12. r. IV 1969, 299–301.
112. – Forhistoriens historie. Skalk 1970, 18–37.
– : se Strøm, Ingrid.
113. Jensen, Povl Johs.: Græsk religion, romersk religion. Illustreret Religions-historie III, Kbh. 1968, 121–222.
114. Jeppesen, Knud: Den kanaanæiske frugtbarhedsreligion i lyset af Hoseas forkynELSE. Meddelelser fra Gymnasieskolernes Religionslærerforening XIII 1972, 1–11.
115. Jeppesen, Kristian: Explorations at Halicarnassus, Excavations at the Site of the Mausoleum, First Preliminary Report of the Danish Archaeological Expedition to Bodrum, Turkey, 1966–67. *Acta Archaeologica XXXVIII* 1967 [1968], 29–58.
116. – ETEOKΛΕΟΥC CYMBACIC, Nochmals zur Deutung des Niobiden-kraters, Louvre G 341. *Acta Jutlandica XL* 3, Publications of the University of Aarhus, Humanities Series 49, 1968, 75 s.
117. – Dilemma der Sieben vor Theben. *Acta Archaeologica XLI* 1970 [1971], 155–179.
118. – ΑΡΓΟΥΣΑ ΠΟΥ ΚΑΤΑ ΤΟ ΘΕΙΟΝ: Zu Pausanias IX 4, 2 über die Gemälde im Tempel der Athena Areia zu Platäa. *Acta Archaeologica XLII* 1971 [1972], 110–112.
119. Johansen, Flemming: Den skaldede Cæsar. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXV* 1968, 1–14.
120. – Ethundrefireogtyve fotografier af Gerard Franceschi, *Ny Carlsberg Glyptotek*, Kbh. 1969, 141 s.
121. – Dyrenes nat, Kbh. 1969, 30 s.
122. – En klassisk græsk bronzhank. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVI* 1969, 54–65.
123. – Nyerhvervet etruskisk keramik i *Ny Carlsberg Glyptotek*. *Dansk Brugs-kunst XLI* 1969, 135–144.
124. – Ritratto di un imperatore della tarda antichità a Copenhagen. *Archeologia Classica XXI* (Roma) 1969, 258–261.
125. – Portrætter af Marcus Vipsanius Agrippa i marmor og bronze. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVII* 1970, 126–157.

126. – Et møde med Julius Cæsar i Ny Carlsberg Glyptotek. Delta XXXI 1970 no. 7, 5–6.
127. – En etruskisk olla i Glyptoteket. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXVIII 1971, 66–80.
128. – Ritratti marmorei e bronzei di Marco Vipsanio Agrippa. Analecta Romana Instituti Danici VI 1971, 17–48.
129. – Reliefs en bronze d'Etrurie, Glyptotheque Ny Carlsberg, Kbh. 1971, 167 s.
130. – Antike portrætter af Marcus Tullius Cicero. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXIX 1972, 120–138.
131. – Etruskerne i København. Oplysningsforbundenes kunsttillæg 54, 1972, 4 s.
132. – Græsk geometri, græske bronzer fra det ottende århundrede f. Kr., Fuen-girola 1972, 14 s.
– : se Poulsen, Vagn.
133. Jørgensen, G.: De flegræiske marker. Enotria II, Kbh. 1970, 24–27.
134. Jørnæs, Bjarne: Antiksalen på Charlottenborg. Meddelelser fra Thorvald-sens Mueum 1970, 48–65.
135. Kapel, Holger: Atlas of the Stone-Age Cultures of Qatar. Report of the Danish Archaeological Expedition to the Arabian Gulf I, Jysk Arkæo-logisk Selskabs Skrifter VI, Århus 1967, 43 s.
Kerrn Lillesø, Ebba: se Boisen, Mogens.
136. Kirk, Frode: Marmortag på Tholos i Delphi. Tilegnet Mogens Koch, Kbh. 1968, 211–217.
137. Kjeldsen, Kjeld: Opmåling og proportionsstudie af et porfyrfragment. Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXIX 1972, 83–92.
138. – Trækonstruktioner i lykiske klippegrave. Arkitekten LXXIV 1972, 352–355.
139. Kjølsen, F. H.: Rokokogreven Pierre d'Esneval og Christian VI's etiopiske projekt, Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie 20, Århus 1968, 170 s.
140. – Rokokotid og spionage. Politikens kronik 1.4.1968, 2 s.
141. Klint, Naur: Mykonos. Tilegnet Mogens Koch, Kbh. 1968, 218–222.
142. Kragelund, A.: Græske kunstværker i tekst og billede, 7. udg., 2. opl., Kbh. 1970, 82 s.
143. Krarup, Per: Faustinus' indskrift i Sperlonga. Documentum Tusculanum I, Kbh. 1968, 16 s.
144. – Zur Faustinus-Inschrift von Sperlonga. Institutum Romanum Norve-giae, Acta IV (Roma) 1969, 19–23.
145. – The Faustinus-Inscription from Sperlonga. Acts of the Fifth Interna-tional Congress of Greek and Latin Epigraphy Cambridge 1967, Ox-ford 1971, 215–218.
146. Krogh, Søren: Furreby-hjulet. Kuml 1969 [1970], 149–164.
147. Kromann, Anne: Temporum felicitas. Nordisk Numismatisk Unions Med-lemsblad 1969, Parerga numismatica Georgio Galster dicata, 123–128.
148. – Cloacina. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1970, 41–45.

149. – Nyfunden solidus fra Jylland. Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1970, 97.
150. – Myten om Actium – politisk propaganda på mønter. Nationalmuseets Arbejdsmark 1971, 1–11.
– : se Mørkholm, Otto.
151. Langballe, Hans, & Hellström, Pontus: The Rock Drawings, Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia I, Odense 1970, 238 s.
Lassen, Erik: se Poulsen, Vagn.
Lerche, G.: se Steensberg, Axel.
152. Licht, Kjeld de Fine: The Rotunda in Rome, a Study of Hadrian's Pantheon. Jutland Archaeological Society Publications VIII, Kbh. 1968, 344 s.
153. Lorenzen, Eivind: Along the line where columns are set, Book 11 continuing Technological Studies in Ancient Metrology, Kbh. 1970, 159 s.
154. Lund Hansen, Ulla: Blik- og glasornamenterede fibler af Mackeprang type IX. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1971 [1972], 72–119.
155. Læssøe, Jørgen: Babylonisk og assyrisk religion. Illustreret Religionshistorie I, Kbh. 1968, 437–463.
156. – An Aspect of Assyrian Archaeology. Beiträge zu Geschichte, Kultur und Religion des Alten Orients in Memoriam Eckhard Unger, Baden-Baden 1971, 189–195.
157. – Babylonische und assyrische Religion. Handbuch der Religionsgeschichte I, Göttingen 1971, 497–525.
Løkkegaard, F.: se Ploug, Gunhild.
158. Manniche, Lise, & Saad, R.: A Unique Offering List of Amenophis IV recently found at Karnak. Journal of Egyptian Archaeology LVII (London) 1971, 70–72.
159. Mejdahl, V.: Progress in TL Dating at Risø. Risø, Roskilde 1971, 17 s.
160. – Datering af forhistorisk keramik ved hjælp af termoluminiscens, Risø 1971, 16 s.
161. – Dosimetry Techniques in Thermoluminescence Dating, Danish Atomic Energy Commission Research Establishment Risø, Report No. 261, Kbh. 1972, 46 s.
162. Moltesen, Mette: A New Replica of Myron's Athena. Analecta Romana Instituti Danici VI 1971, 7–14.
163. Mortensen, Peder, & Salskov Roberts, Helle: Grækenland, Italien og Romerriget (Nationalmuseets vejledninger), Kbh. 1968, 108 s.
164. – & –: Greece, Italy and the Roman Empire (Guides to the National Museum, Department of Oriental & Classical Antiquities), Kbh. 1968, 111 s.
165. – Tell Shimshara, the Hassuna Period, with an Introduction by Harald Ingholt. Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-Filosofiske Skrifter V 2, Kbh. 1970, 148 s.
166. – A Preliminary Study of the Chipped Stone Industry from Beidha. Acta Archaeologica XLI 1970, 1–54.
167. – The Chipped Stone Industry. J. Mellaart, Excavations at Hacilar, Edinburgh 1970, 153–157.

168. – Om Barbatemplets datering. *Kuml* 1970 [1971], 385–398.
169. – On the Date of the Temple at Barbar in Bahrain. *Artibus Asiae* XXXIII (New York) 1971, 299–302.
170. – Seasonal Camps and Early Villages in the Zagros. *Man, Settlement and Urbanism*, ed. by P. J. Ucko o. a., London 1972, 293–297.
171. Munksgaard, Elisabeth: Skattefund fra jernalderen, Nationalmuseet 1970, 40 s.
172. Møller, Henrik: Om kimbrerne. *Dansk Hjemstavn* XXIV, Ålborg 1968, 31–35.
173. Møller-Christensen, Vilhelm: Evidence of Leprosy in Earlier Peoples. Diseases in Antiquity, ed. by D. Brothwell & A. T. Sandison, Springfield, Ill., 1967, 295–306.
Møllerop, Odmond: se Oldenburg, Evelyn.
174. Mørch, Arne: De minoiske paladser. *Museum Tusculanum* I 4, Kbh. 1968, 4 s.
175. Mørholm, Otto: The Monetary System of the Seleucid Kings until 129 B.C. *Proceedings of the International Numismatic Convent Jerusalem 1963*, Jerusalem 1967, 75–87.
176. – Græske mønter. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1968, 185.
177. – The Coinages of Ariarathes VIII and Ariarathes IX of Cappadocia, Essays in Greek Coinage presented to Stanley Robinson, Oxford 1968, 241–258.
178. – The Classification of Cappadocian Coins. *Numismatic Chronicle*, 7th ser. IX (London) 1969, 21–31.
179. – De romerske mønter fra Lilleborg, Bornholm. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1969, *Parerga numismatica Georgio Galster dictata*, 137–140.
180. – Anm. af G. Woodcock, The Greeks in India 1966. *Historisk Tidsskrift*, 12 r. III, 1969, 550–551.
181. – Some Seleucid Coins from the Mint of Sardes. *Nordisk Numismatisk Arsskrift* 1969 [1970], 5–20.
182. – Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, København, årsberetning 1968. *Nordisk Numismatisk Arsskrift* 1969 [1970], 233–237.
183. – Some Western Seleucid Coins. *Israel Numismatic Journal* III (Jerusalem) 1965/66 [1970], 8–14.
184. – Græske mønter. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1970, 202–203.
185. – The Seleucid Mint at Antiochia on the Persian Gulf. *American Numismatic Society Museum Notes* XVI (New York) 1970 [1971], 31–44.
186. – Den kgl. Mønt- og Medaillesamling, årsberetning 1969. *Nordisk Numismatisk Arsskrift* 1970 [1971], 239–243.
187. – Et par nyerhvervede Seleukidemønter i København. *Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad* 1971, 181–183.
188. – & Kromann, Anne: Persiens mønter gennem 2500 år. Persien, red. af Henning Nielsen, Kbh. 1971, 42–60.
189. – Storkongens småmønt. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1971, 196–197.
190. – En romersk usurpator. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1971, 202.

191. – Une trouvaille de monnaies grecques archaiques. *Revue Suisse de Numismatique* (Bern) 1971, 79–91.
192. – & Olcay, Nekriman: The Coin Hoard from Podalia. *Numismatic Chronicle*, 7th ser. XI (London) 1971, 1–29.
193. – De ældste græske mønter. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, 109–116.
194. – Seleukidemonter fra Antiochia. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, 205.
195. Neumann, Hans: Et dødehus fra Enderupskov. *Kuml* 1970 [1971], 157–169.
196. Nielsen, Eduard: Det gamle Israels religion. *Illustreret Religionshistorie II*, Kbh. 1968, 57–130.
197. – Die Religion des alten Israel. *Handbuch der Religionsgeschichte II*, Göttingen 1972, 61–148.
198. Nielsen, Henning: Heltekstyrkelse og sport. *For Sportens Skyld*, Nationalmuseet 1972, 169–184.
199. Nielsen, Ole Vagn: The Nubian Skeleton through 4000 Years (Metrical and Non-Metrical Anatomical Variations). *Scandinavian Joint Expedition to Sudanese Nubia IX*, Odense 1970, 128 s.
200. Norling-Christensen, Hans: Hohe Glasbecher vom Pompeji-Typ mit einer Verzierung, die meistens aus eingeschnittenen, dichtgestellten Furchen oder Facetten besteht. *Provincialia, Festschrift für Rudolf Laur-Belart*, Basel 1970, 410–427.
201. Oldenburg, Evelyn, & Møllerup, Odmund: Attempt to Code Grave Descriptions. *Norwegian Archaeological Review II*, Oslo 1969, 78–85.
202. – : se Ploug, Gunhild.
202. Otzen, Benedikt: Hebraisk epigrafik fra kong Josias epoke. *Dansk Teologisk Tidsskrift XXXIII* 1970, 1–19.
203. – Tell Arad – udgravninger og indskrifter. *Dansk Teologisk Tidsskrift XXXIV* 1971, 188–206.
204. Oxenvad, Niels: Etatsråd Lotze og kunstsamlingen. *Fynske Minder* 1970 [1971], 169–184.
205. Pedersen, Johs.: Kana'anæisk religion. *Illustreret Religionshistorie II*, Kbh. 1968, 35–56.
206. – Kanaanäische Religion. *Handbuch der Religionsgeschichte II*, Göttingen 1972, 33–59.
207. Ploug, Gunhild, Oldenburg, Evelyn, Hammershaimb, E., Thomsen, Rudi & Løkkegaard, F.: Hama, Fouilles et Recherches 1931–1938, IV 3, les petits objets médiévaux sauf les verreries et poteries (*Nationalmuseets Skrifter, Større Beretninger VII*), Kbh. 1969, 182 s.
208. Poulsen, Erik: Dragtformer i Rom, i den græske og græskprægede verden. Folk skaber klær – klær skaber folk, *Nationalmuseet* 1971, 50–56.
209. – Et nyt Alexanderportræt. *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1972, 204.
210. Poulsen, Vagn: En attisk Drikkeskaal. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXV* 1968, 15–26.
211. – En lilleasiatisk Tyr. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXV* 1968, 55–65.
212. – Nogle senromerske Kejserportrætter. *Meddelelser fra Ny Carlsberg Glyptotek XXV* 1968, 66–94.

213. – Drei antike Skulpturen im Residenzmuseum, München. Münchener Jahrbuch der bildenden Kunst XIX (München) 1968, 9–28.
214. – Ein Meisterwerk römischer Bildniskunst. Jahrbuch der Berliner Museen, Jahrbuch der preussischen Kunstsammlungen X (Berlin) 1968, 5–13.
215. – Notes on a Group of Attic Portraits. Revue Archéologique (Paris) 1968, 267–278.
216. – Ägyptische Kunst, Altes und Mittleres Reich (Die Blauen Bücher), Königstein im Taunus 1968, 88 s.
217. – Die Silberbecher von Hoby. Antike Plastik VIII (Berlin) 1968, 69–73.
218. – Etruskische Kunst (Die Blauen Bücher), Königstein im Taunus 1969, 88 s.
219. – Portrait of a Roman Lady (Worcester Art Museum). Burlington Magazine CXI (London) 1969, 150–153.
220. – Skulptur. Opplýsningsforbundenes Kunstillæg 23, Kbh. 1969, 4 s.
221. – Ny Carlsberg Glyptotek, a Guide to the Collections, 13th ed., Kbh. 1969, 108 s.
222. – Ny Carlsberg Glyptotek, ein Führer durch die Sammlungen, 2. Ausg., Kbh. 1969, 115 s.
223. – Eine attische Augenschale. Opus Nobile, Festschrift zum 60. Geburtstag von Ulf Jantzen, Wiesbaden 1969, 125–128.
224. – Ny Carlsberg Glyptotek, a Guide to the Collections, 14th ed., Kbh. 1970, 118 s.
225. – Ny Carlsberg Glyptotek, guide des collections, Kbh. 1970, 118 s.
226. – Ny Carlsberg Glyptotek, Vejledning gennem Samlingerne, 14. udg., Kbh. 1970, 111 s.
227. – Ny Carlsberg Glyptotek, a Guide to the Collections, 15th ed., revised by Flemming Johansen, Kbh. 1972, 113 s.
228. – , Lassen, Erik, & Danielsen, Jan (red.): Dansk Kunsthistorie, Billedkunst og Skulptur I, Fra runesten til altertavle ca. 900–1500, af Erik Lassen, Kbh. 1972, 376 s., II, Akademiet og Guldalderen 1750–1850, af Torben Holck Colding, Vagn Poulsen, Henrik Bramsen & Lisbet Balslev Jørgensen, Kbh. 1972, 480 s.
229. Ramskou, Thorkild: Prehistoric Denmark (Nationalmuseets vejledninger), Kbh. 1967, 84 s.
230. – Danmarks oldtid (Vejledning til Nationalmuseets 1. afdeling), Kbh. 1970, 80 s.
231. – Klædedragt i oldtiden. Folk skaber klæ'r – klæ'r skaber folk, Nationalmuseet 1971, 24–40.
232. Randsborg, Klaus: »Aegean« Bronzes in a Grave in Jutland. Acta Archaeologica XXXVIII 1967 [1968], 1–27.
233. – Zwei Peschiera-Dolche aus Südskandinavien. Acta Archaeologica XLI 1970, 191–195.
234. Riis, P. J.: Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Årbog for Københavns Universitet 1966–67 [1968], 282–283.
235. – Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Årbog for Københavns Universitet 1967–68 [1969], 385–386.

236. – Litteratur om klassisk og nærorientalsk arkæologi i Danmark 1963–1967. Historisk Tidsskrift 12. r. III, 1969, 469–495.
237. – The First Greeks in Phoenicia and their Settlement at Sukas. *Ugaritica VI* (Paris) 1970, 435–450.
238. – Sükâs I, the North-East Sanctuary and the First Settling of Greeks in Syria and Palestine (Publications of the Carlsberg Expedition to Phoenicia 1). Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab, Historisk-Filosofiske Skrifter V, 1, 1970, 179 s.
239. – Heinrich Schliemann som klassisk arkæolog og hans forhold til Danmark. Nationalmuseets Arbejdsmark 1970, 41–58.
240. – Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Arbog for Københavns Universitet 1968–69 [1970], 206–207.
241. – Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Arbog for Københavns Universitet 1969–70 [1971], 217–218.
242. – Vagn Poulsen 25. august 1909–12. juli 1970, tale holdt i Videnskabernes Selskabs møde den 13. november 1970. Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Virksomhed 1970–1971 [1971], 97–109.
243. – Vagn Poulsen, minnesord, Vetenskapssocieteten i Lund, Årsbok 1971, 172–176.
244. – K. Friis Johansen 1. november 1887–17. juni 1971. Københavns Universitets Festschrift, November 1971, 302–309.
245. – Anm. af P. V. Glob, Al-Bahrain, de danske ekspeditioner til oldtidens Dilmun 1968. Historisk Tidsskrift 12 r. V, 1971, 195–197.
246. – Institut for klassisk og nærorientalsk arkæologi. Arbog for Københavns Universitet 1970–71 [1972], 172–174.
247. – Knud Friis Johansen 1. november 1887–17. juni 1971, tale holdt i Videnskabernes Selskabs møde den 15. oktober 1971. Oversigt over Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Virksomhed 1971–1972 [1972], 113–129.
248. – Arkæologi og klassisk kunst (Berlingske Leksikon Bibliotek), Kbh. 1972, 160 s.
249. Rohde, H. P.: Johan Bülow på Sanderumgaard, Odense 1971, 160 s.
250. Rohde, Peter P.: Forum Romanum, Kbh. 1971, 46 s.
251. Rovsing Olsen, Poul: An Aulos in the Danish National Museum. Dansk Aarbog for Musikforskning 1966–67, Kbh. 1968, 3–9.
252. Salomonsen, Børge: Senjødedommen. Illustreret Religionshistorie II, Kbh. 1968, 131–166.
253. – Spätjudentum, Handbuch der Religionsgeschichte II, Göttingen 1972, 149–190.
254. Salskov Roberts, Helle: Hun sad i sit hus og spandt uld. Nationalmuseets Arbejdsmark 1968, 45–58.
255. – Græsk hestehovedamfora, græsk terracottarelief, bronzekande fra Campanien i Syditalien. Nationalmuseets Arbejdsmark 1968, 198.
256. – Syditalisk vinkar. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 172–173.
257. – Kvindestatuette af terrakotta. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 173.
258. – En dag i teatret. Nationalmuseets Arbejdsmark 1970, 131–140.
259. – Anm. af O.-H. Frey, Die Entstehung der Situlenkunst, Studien zur figür-

- lich verzierten Toreutik von Este 1969. *Latomus XXIX* (Bruxelles) 1970, 1074–1077.
260. – & Fleming, S. J.: Thermoluminescent Authenticity Testing of a Pontic Amphora. *Archaeometry XII* (Oxford) 1970, 129–131.
– : se Boisen, Mogens.
– : se Mortensen, Peder.
261. Sass, Else Kai: Der polychrome Bildfries an den Aussenwänden des Thorvaldsen Museums in Kopenhagen. *Muzeum i Twórca, Museum and Artist* (Studies in Honor af Stanisław Lorentz), Warszawa 1969, 91–112.
262. Saxtorph, Niels M.: Romersk militærhistorie. *Historisk Tidsskrift*. 12. r. VI, 1972, 177–183.
263. – Anm. af G. R. Watson, The Roman Soldier 1969 og G. Webster, The Roman Imperial Army 1969. *Historisk Tidsskrift* 12. r. VI, 1972, 313–315.
264. Schepelern, H. D.: Museum Wormianum, dets Forudsætninger og Tilbillelse, Århus 1971, 435 s.
265. Skafte Jensen, Minna: Hovedlinier i de sidste aartiers Homerforskning, Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning 267, Kbh. 1968, 104 s.
266. Skovgaard, Hans Georg: Wiedewelt. Tilegnet Mogens Koch, Kbh. 1968, 241–248.
267. Skydsgaard, Jens Erik: Anm. af B. Levick, Roman Colonies in Southern Asia Minor 1967. *Historisk Tidsskrift* 12. rk. III, 1969, 554–555.
268. – Nuove ricerche sulla villa rustica romana fino all'epoca di Traiano. *Analecta Romana Instituti Danici IV* 1969, 25–40.
269. – Pompeji, en romersk provinsby, Kbh. 1970, 189 s.
270. – Anm. af The Muses at Work; Arts, Crafts, and Professions in Ancient Greece and Rome, ed. by Carl Roebuck 1969. *Technology and Culture XI* (Cleveland, Ohio) 1970, 617–620.
271. Steensberg, Axel: Materiel folkekultur, en foreløbig oversigt over teorierne om kulturens væsen og metoderne til dens udforskning, Brede-Lyngby 1968, 63 s.
272. – The Second International Working Conference for Research on Ploughing Implements. *Current Anthropology IX* (Chicago) 1968, 336–337.
273. – , Fenton, A., & Lerche, G. (red.): Tools and Tillage, a Journal on the History of the Implements of Cultivation and Other Agricultural Processes I 1–4, Kbh. 1968–1971, 226 s., II 1, Kbh. 1972, 64 s.
274. – Tools and Man. *Man and his Habitat*, Essays presented to E. E. Evans, ed. by R. H. Buchanan o. a., London, 1971, 62–78.
275. Strange, John: Anm. af M.-L. Buhl & S. Holm-Nielsen, Shiloh, the Pre-Hellenistic Remains 1969. *Dansk Teologisk Tidsskrift XXXIII* 1970, 229–230.
276. Strøm, Ingrid, & Jensen, Jørgen: Grækenlands forhistoriske kulturer. *Historisk Tidsskrift* 12. r. IV, 1970, 517–523.
277. – Klassisk arkæologisk studiesamling etableret ved Odense Universitet. Nyt fra Odense Universitet IV 1970, 89–90.
278. – Problems concerning the Origin and Early Development of the Etrus-

- can Orientalizing Style, Odense 1971, 318 s.
 - : se Jensen, Jørgen.
279. Tauber, Henrik: Copenhagen Radiocarbon Dates IX. Radiocarbon X (New Haven) 1968, 295–327.
280. - Danske kulstof-14 dateringer af arkæologiske prøver III. Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie 1970, 120–142.
281. - Nye perspektiver i kulstof-14 dateringsmetoden. Naturens Verden XII 1971, 393–401.
282. Thomsen, Rudi: Tiberius Veturius' denar og andre edsscenemønster. Nordisk Numismatisk Medlemsblad 1969, 177–122.
283. - The Origin of Ostracism, a Synthesis, Kbh. 1972, 158 s.
 - : se Ploug, Gunhild.
284. Thorvildsen, Elise: Dankirke. Nationalmuseets Arbejdsmark 1972, 47–60.
285. Thrane, Henrik: Bronzerne fra Luristan – og et dansk pionerarbejde. Nationalmuseets Arbejdsmark 1968, 5–26.
286. - Tepe Guran and the Luristan Bronzes. Archaeology XXIII (New York) 1970, 26–35.
287. - Recent Archaeological Investigations of Protohistoric Luristan. Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Prague 1966 I, Praha 1970, 124–127.
288. - Ein vorläufiger Bericht über ein neuentdecktes »Fürstengrab« der römischen Kaiserzeit aus Sjælland (Dänemark). Actes du VIIe Congrès International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques Prague 1966 II, Praha 1971, 928.
289. Troels-Smith, J.: Naturvidenskabelig datering, strejflys over arbejdet på Nationalmuseets naturvidenskabelige afdeling. Kuml 1970 [1971], 331–343.
290. - Anm. af The Domestication and Exploitation of Plants and Animals, ed. by P. J. Ucko & G. W. Dimbleby 1969. Antiquity XLV (Cambridge) 1971, 69–70.
291. Trolle, Steffen: Ægypten. Nationalmuseets billedark, 1969, 6 s.
292. - Syrisk bronzeøkse. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 172.
293. - Hellig Adam i Parardis. Nationalmuseets Arbejdsmark 1971, 105–112.
294. - Fra kultidræt til sportskult i Grækenland og Rom. For Sportens Skyld, Nationalmuseet 1972, 14–34.
295. Vanggaard, Thorkild: Phallós, Kbh. 1969, 214 s.
296. Wanscher, Ole: Foldestolen som værdighedssæde. Tilegnet Mogens Koch, Kbh. 1968, 199–210.
297. Vensild, Henrik: Anm. af K. D. White, Agricultural Implements of the Roman World 1967. Tools and Tillage I 1968, 62–63.
298. Westenholz, Aage: Berütum, damtum, and Old Akkadian KI.GAL: Burial of dead enemies in ancient Mesopotamia. Archiv für Orientforschung XXIII (Graz) 1970, 27–31.
- Winther, Jens: se Hasselbalch, P.
299. Witt, Torben: Egerhjul og vogn. Kuml 1969 [1970], 111–148.
300. Worm, Erik: Vindyrkningen i det antikke Italien. Museum Tusculanum I 3, Kbh. 1968, 6 s.

301. Zahle, Jan: Græsk terracottarelief. Nationalmuseets Arbejdsmark 1968, 198.
302. – Grækenlands guder efter vasebilleder i Antiksamlingen. Nationalmuseets billedark, 1969, 5 s.
303. – Attisk sortfigurert vase. Nationalmuseets Arbejdsmark 1969, 173.
304. Ørsnes, Mogens: Gavmilde Fyn. Skalk 1967, 25–30.
305. – Nyudg. af Conrad Engelhardt, Sønderjyske og Fynske Mosefund I–III, Kbh, 1969–1970; heri specielt I s. v–xxxv, II s. v–xviii & III s. v–xxiii.
306. – Der Moorfund von Ejsbøl bei Hadersleben und die Deutungsprobleme der grossen nordgermanischen Waffenopferfunde. Vorgeschiedliche Heiligtümer und Opferplätze in Mittel- und Nordeuropa, Bericht über ein Symposium in Reinhausen bei Göttingen 1968, Göttingen 1970, 172–187.

VED

GENUDGIVELSEN AF C. O. BØGGILD-ANDERSEN:
STATSOMVÆLTNINGEN I 1660

AF

CARL-JOHAN BRYLD

Jysk selskab for historie har 37 år efter fremkomsten af nu afdøde professor C. O. Bøggild-Andersens disputats om arverigets indførelse udgivet et genoptryk med tilføjelse af et foredragsmanuskript fra 1960, hvori Bøggild-Andersen udbyggede sin argumentation for det omdiskuterede Slangebrevs falskhed. Går man Historisk Tidsskrift igennem for at finde »Statsomvæltningen i 1660« anmeldt, leder man forgæves. Bemærkelsesværdigt nok fik dette hovedværk om enevældens indførelse ikke nogen anmeldelse her. Det følgende skal dog ikke opfattes som et forsøg på at råde bod herpå, for det er under alle omstændigheder relevant, i anledning af genudgivelsen at anstille nogle betragtninger af metodisk art, at overveje hvordan disputatsen tager sig ud fra en nutidig metodisk betragtning. Dette skal forsøges i det følgende.

»Statsomvæltningen i 1660« er, med undertitlens ord, »Kritiske studier over kilder og tradition« til stændermødets historie. I indledningen gives den historiografiske ramme for værket og »omvæltningens historiske forudsætninger« opridses. Dernæst skildres i kap. 1 forløbet af stændermødet, i det væsentligste, men dog ikke udelukkende på grundlag af »det bevarede aktstykkemateriale«, som det meddeles i kapiteloverskriften. De følgende ni kapitler er viede til de kritiske studier af beretningsmateriale og historiske behandlinger, i hovedsagen kronologisk opbygget